

ЕКОНОМІКА

УДК 338.439.5:637.1

JEL Q13, Q18, M31

Організаційно-економічні відносини в ланцюзі поставок молока та молокопродукціїПаска І.М. , Гринчук І.Ю. , Артимонова І.В. *Білоцерківський національний аграрний університет* Паска І.М. paska.igor@ukr.net; Гринчук І.Ю. grinchuk@btsau.net.ua; Артимонова І.В. artimonovaira@ukr.net

Паска І.М., Гринчук І.Ю., Артимонова І.В. Організаційно-економічні відносини в ланцюзі поставок молока та молокопродукції. Економіка та управління АПК. 2020. № 2. С. 73–82.

Paska I.M., Grynychuk I.Ju., Artimono-va I.V. Organizacijno-ekonomichni vidnosyny v lancjuzi postavok moloka ta moloko-produkcii. Ekonomika ta upravlinnja APK. 2020. No 2. PP. 73–82.

Рукопис отримано: 26.06.2020 р.

Прийнято: 03.08.2020 р.

Затверджено до друку: 24.11.2020 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2020-159-2-73-82

У статті розглянуто організаційно-економічні відносини між учасниками ланцюга поставок молока та молочної продукції. Узагальнено, що організаційно-економічні відносини це сукупність відносин між учасниками молокопродуктового ланцюга, які складаються у процесі виробництва продукції, її розподілу та реалізації споживачам, у результаті чого реалізуються економічні інтереси всіх його учасників. Систематизовано особливості молокопродуктового ланцюга та визначено основні принципи, умови їх збалансованого розвитку, що сприяє узгодженню економічних інтересів усіх його учасників.

Доведено, що економічний інтерес є важливою складовою частиною організаційно-економічних відносин в ланцюзі поставок молока та молокопродукції, а його основними елементами є: ціни на сировину та готову продукцію, затрати на виробництво, переробку сировини, транспортування, умови взаєморозрахунків, матеріальна заінтересованість персоналу, норми виконання договірних зобов'язань, ризики тощо. Узагальнено негативні чинники організаційно-економічних відносин в молокопродуктовому ланцюзі та їх вплив на ефективність кожного його учасника. Як інструмент збільшення обсягів виробництва молока-сировини запропоновано провести оптимізацію сировинних зон молокопереробних підприємств, розробки стратегічних програм розвитку галузі та стимулювання споживчого попиту, а також створення галузевих кластерів.

Проведені розрахунки щодо розподілу затрат та доходу між учасниками ланцюга поставок молока та молокопродукції доводять про необхідність забезпечення еквівалентності обміну. Із метою підвищення ефективності досліджуваного запропоновано наростити обсяги виробництва та переробки молока, а також встановити взаємовигідні відносини між його учасниками, пов'язаних єдиним виробничим циклом. Визначено напрями інноваційно-інвестиційного розвитку учасників молокопродуктового ланцюга, особливо ланки молочного скотарства. Висвітлено, що інноваційне оновлення діяльності учасників ланцюга це процес циклічної діяльності, зорієнтованої на виробництво конкурентоспроможної молочної продукції нового покоління, що сприяє збільшенню товарообороту з метою одержання вищої величини прибутку учасників ланцюга та задовольнятиме попит споживачів із різним рівнем доходу.

Ключові слова: молокопродуктовий ланцюг, учасники ланцюга, еквівалентність обміну, організаційно-економічні відносини.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Молочне скотарство є важливою структурно утворювальною галуззю, яка займає вагомe місце у ланцюзі поставок моло-

ка й молочної продукції та має першочергове значення у структурі харчування населення, а також виконує функцію забезпечення продовольчої безпеки країни [1, 2]. Саме тому постає

необхідність вивчення особливостей формування молокопродуктового ланцюга поставок та удосконалення економічних відносин серед його учасників. Так, формування товарної пропозиції молока та молокопродукції здійснюється у технологічному ланцюзі, який включає виробництво, переробку і продаж та здійснюється під впливом сукупності організаційно-економічних відносин між його учасниками. Отже, ланцюг включає різного роду елементи, які взаємопов'язані загальною ціллю, що визначає порядок їх розміщення та взаємодії; з метою досягнення кінцевої цілі необхідні всі учасники ланцюга, отже, не можна виключити жодного із них.

Узагальнення наукової літератури щодо особливостей формування агропродовольчих ланцюгів дозволило виявити основні принципи, умови їх збалансованого розвитку, особливості їх функціонування на внутрішніх і зовнішніх ринках та підходи до забезпечення конкурентоспроможності та інноваційності [3–5]. У свою чергу учасник ланцюга поставок молока-сировини включає ряд взаємопов'язаних процесів, таких як відтворення продуктивних порід корів, виробництво якісної сировини, її подальшої переробки та реалізації кінцевим споживачем. Актор ланцюга поставок молочної промисловості відповідає за переробку сировини, тобто за об'єднання товаровиробників молока-сировини. Уся виробничо-економічна діяльність цього учасника ланцюга перебуває у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності від обсягу та якості сировини, ритмічності її поставок, а в свою чергу, асортимент молочної продукції в умовах ринку залежно від його кон'юнктури. Вважаємо, що для переробної сфери як учасника ланцюга поставок молока та молокопродукції характерними є такі особливості: тривалий період відтворення стада; сукупність стадій відтворювального процесу, переробки, зберігання та продажу готових видів молочної продукції, які об'єднують різних суб'єктів технологічного ланцюга; сезонність виробництва молока і молочної продукції; специфіка сировини-молока як швидкопсувної та малотранспортабельної продукції; високий рівень товарності молока та молокопродукції; випуск та надходження спеціалізованих основних засобів виробництва в сільськогосподарські організації та підприємства молочної промисловості; висока соціальна значимість молока та молочної продукції. Отже, необхідне системне дослідження ланцюга поставок молока та молочної продукції в аспекті збалансованого розвитку усіх його учасників.

Метою дослідження є узагальнення специфіки організаційно-економічних відносин в ланцюзі поставок молока і молокопродукції та обґрунтувати заходи щодо їх збалансованого розвитку з метою забезпечення конкурентоспроможності та інноваційності досліджуваного ланцюга поставок.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження особливостей формування організаційно-економічних відносин в ланцюзі поставок молока та молокопродукції доцільно проводити в рамках концепції вартості ланцюга, який передбачає еквівалентність обміну та задоволення економічних інтересів усіх його акторів (учасників) по доведенню агропродовольства від виробника до кінцевого споживача. Інформаційною базою дослідження були дані Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, фінансово-економічна звітність сільськогосподарських підприємств молочного скотарства, молокопереробних підприємств. Зокрема, частку витрат і доходів у ланцюзі поставок молока та молокопродукції визначено за економічними даними ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» та організацій торгівлі.

За обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності та збалансованого розвитку ланцюгів поставок молока і молокопродукції та узагальнення висновків використано загальнонаукові методи пізнання, такі як діалектичний метод, аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний комплексний підхід.

Результати дослідження та обговорення. Очевидно, що основним учасником, який визначає рівень розвитку всіх інших акторів (закупівля, переробка, зберігання та реалізація кінцевої продукції) є молочне скотарство. В умовах посилення кризових явищ відбулося зниження купівельної спроможності населення, окрім цього зросли ціни на високоякісну вітчизняну продукцію, унаслідок чого відбулося скорочення обсягів споживання молока та молокопродукції на душу населення [6, 7]. Така ситуація потребує пропорційного поєднання розвитку галузей молочного скотарства, молочної переробної промисловості та торгових організацій (рис. 1). Доказом цього є ігнорування проблем у розвитку молочного скотарства, що зумовлює недозавантаження виробничих потужностей переробних підприємств, нераціональне використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів. Головною ціллю діяльності ланцюга поставок є виробництво високоякісного молока і молокопродукції та задоволення потреб населення.

Рис. 1. Учасники молокопродуктового ланцюга поставок та їх взаємозв'язки.

Джерело: узагальнено авторами.

Вважаємо, що для збалансованого виробництва, переробки, зберігання і транспортування кінцевої продукції, а також для досягнення певних кінцевих результатів, галузь молочного скотарства необхідно розглядати як об'єкт планування і регулювання. Це дозволить узгоджувати інтереси сільськогосподарських товаровиробників із переробними і торговими організаціями, а формування дієвого механізму організаційно-економічних відносин можливе на основі розвитку процесу інтеграції та кооперації.

Галузь сільського господарства, яка є основною складовою частиною аграрного сектору економіки не може бути самостійним суб'єктом ринку молока та молочної продукції. Важливими умовами відновлення ефективності функціонування та активізації роботи є об'єднання інтересів товаровиробників та інших учасників молочної галузі на основі кооперативних та інтеграційних процесів. Це дозволить сконцентрувати основну ціль та спільність економічних інтересів матеріальних, трудових і фінансових ресурсів за виробництва кінцевих видів молочної продукції, а також відновити еквівалентність обміну між учасниками ланцюга поставок, більш раціонально використовувати виробничі потужності

та сировину, забезпечуючи глибоку переробку молока [8].

Підвищення матеріальної заінтересованості товаровиробників молока і молочної продукції в кінцевих результатах сприяє, на нашу думку, встановленню стійких організаційно-економічних відносин молокопродуктового ланцюга поставок на основі розвитку інтеграційних процесів та сільськогосподарської кооперації [9, 10]. Це забезпечить подолання роз'єднаності та узгодженості економічних інтересів його учасників. Отже, організаційно-економічні відносини це сукупність відносин між господарюючими суб'єктами (учасниками ланцюга) молочної галузі, які складаються у процесі виробництва молочної продукції, її розподілу та реалізації споживачам, у результаті чого реалізуються економічні інтереси всіх його учасників.

Організаційно-економічні відносини за виробництва та переробки молока значною мірою залежать від системи договірних відносин, державного і податкового регулювання цінової політики та кредитного механізму. За виробництва та розподілу молочної продукції, посилюється об'єктивне управління затратами та результатами, економічна ефективність суб'єктів і на цій основі – більш якісне та ефек-

тивне управління процесом створення та функціонування виробництва, переробки молока і реалізації молочної продукції.

В умовах ринкової економіки в сфері обігу товарно-грошові відносини галузі молочного скотарства із переробними і торговими організаціями будуються не на основі еквівалентності обміну, а на використанні не завжди економічно обґрунтованих цін на продукцію сільськогосподарських товаровиробників та переробних організацій. Організаційно-економічні відносини відіграють важливу роль в ефективній господарській діяльності учасників ланцюга поставок молокопродукції, яка зорієнтована на розвиток організаційно-економічних відносин та реалізує обґрунтовані управлінські рішення учасників ланцюга через економічні інтереси.

Однак при досягненні цілі учасників ланцюга поставок та узгодження їх інтересів відбувається формування нового інтересу, тобто виробничий процес має циклічний прояв, який включає п'ять стадій: зародження, становлення; прояв; реалізація; узгодження. На перших трьох стадіях відбувається формування стимулів, мотивів та потреб всіх учасників молокопродуктового ланцюга, а на двох заключних стадіях формується економічний інтерес. Зазначимо, що реалізація економічних інтересів не завжди пов'язана із їх узгодженням.

Учасники ланцюга поставок молокопродукції, які вступають у відносини з приводу реалізації свого інтересу, розраховують на ефективне завершення діяльності із найменшими ризиками, основними із яких можна виділити комерційні, фінансові, виробничі, соціальні та інші. Економічний інтерес проявляється в економічних відносинах, які орієнтуються на задоволення потреб суб'єктів за рахунок раціонального використання доступних ресурсів. Економічні відносини існують та реалізуються на основі створення, розвитку та реалізації системи економічних інтересів і суб'єкта економічних відносин.

За виробництва та переробки молока між учасниками агропродовольчого ланцюга економічний інтерес виражається через потреби, які спираються на соціальну інфраструктуру, стимули та мотиви, що стимулюють товаровиробників до економічної діяльності (виробництво, переробку, зберігання, транспортування, продаж) з метою задоволення споживчого попиту.

Економічні інтереси є важливою складовою частиною організаційно-економічних відносин в ланцюзі поставок молока та молокопродукції. Основними елементами організаційно-економічних відносин між суб'єктами є ціни

на сировину та готову продукцію, величина грошових коштів, яку необхідно спрямовувати на процес переробки сировини, транспортування, умови взаєморозрахунків, матеріальну заінтересованість персоналу, норми виконання договірних зобов'язань, ризику [11]. Очевидно, що за умови додержання еквівалентності в обмінних операціях молокопродуктового ланцюга поставок, ці елементи визначають потенціал прибуткового ведення підприємницької діяльності для кожного його учасника, налагодження стійких відносин та реалізацію основних економічних інтересів.

Зазначимо, що організаційно-економічні відносини в молокопродуктовому ланцюзі за окремими аспектами характеризуються проявом негативних тенденцій, до прикладу, низький рівень завантаження виробничих потужностей переробних підприємств; руйнування існуючих каналів збуту сировини-молока, що призвело до втрати більшістю молокопереробних підприємств своїх сировинних зон; нерівномірний розподіл сукупного доходу від реалізації кінцевої молочної продукції між учасниками ланцюга поставок; недостатній рівень державної підтримки товаровиробників молока. У зв'язку із цим на регіональному рівні, об'єднаних територіальних громад необхідно оптимізувати сировинні зони молокопереробних підприємств шляхом розробки стратегічних програм нарощення обсягів виробництва молока-сировини та стимулювання споживчого попиту на молоко та молокопродукцію.

За оптимізації сировинних зон необхідно виявити та вирішити численну кількість проблем, основними із яких є підвищення матеріальної заінтересованості товаровиробників молока-сировини (постачальників), зменшення відстані доставки молока-сировини, забезпечення високої якості сировини та готової продукції, скорочення втрат за переробки, зберігання та транспортування продукції. Створення сировинних зон передбачає концентрацію молочної галузі. Кооперація є однією із форм концентрації, яка являє собою об'єднання організацій різних організаційно-правових форм з метою одержання кінцевого продукту, доходу та задоволення різного роду потреб. Очевидно, що кооперація сприятиме підвищенню економічної ефективності по всьому ланцюгу поставок молока та молокопродукції, від сільгосповиробників молочного скотарства, переробників до кінцевих споживачів [12]. Вважаємо, що на основі зосередження можливо створити галузеві кластери, які будуть відповідати принципам кооперації та інтеграції.

Зазначимо, що кластер являє собою специфічну форму організації взаємодії його економічних суб'єктів, що його утворюють, з одного боку, характеризується наявністю конкуренцією між ними, а з іншого – спільною діяльністю, спрямованою на досягнення конкурентних переваг кластера в цілому [13]. Основною характерною особливістю кластера від агрохолдингу є принцип добровільності, за якого формування здійснюється з ініціативи учасників кластера. Кластер не має правового статусу та об'єднує підприємства різних форм власності, а також розмірів. До кластеру можуть входити сільськогосподарські товаровиробники, переробні підприємства, торгові організації, науково-дослідні центри, племенні господарства, лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи, органи державної влади, банки, страхові компанії та інші юридичні особи. Отже, кластерне утворення сприятиме розвитку молочної галузі на основі «здорової конкуренції», надасть змогу скоротити транспортні витрати на доставку молока-сировини до переробних організацій та готової продукції до торгових організацій, підвищити рівень забезпечення населення високоякісною продукцією, а також створити додаткові робочі місця, збільшити податкові надходження до місцевих бюджетів.

У нинішніх умовах сільськогосподарські підприємства молочної скотарства змушені здійснювати свою виробничу діяльність на умовах самофінансування та самоокупності у зв'язку із недостатньою фінансовою державною підтримкою [14]. Унаслідок недостатнього фінансування, відсутності системної державної підтримки молочної скотарства, у досліджуваному молокопродуктовому ланцюзі поставок сформувалася нераціональна структура із значними диспропорціями між сферами і галузями, основними та оборотними активами. На розвиток організаційно-економічних відносин щодо забезпечення продовольчої безпеки в сфері виробництва та переробки молока, на нашу думку, впливають такі чинники: рівень державної підтримки молочної скотарства; розвиненість та цивілізованість ринкової інфраструктури та ринків збуту (канали реалізації); ціноутворення та платоспроможність населення; інноваційно-інвестиційна політика; попит та пропозиція на ринку молока та молочної продукції; розміщення, спеціалізація та концентрація виробництва; обсяги ввезення молочної продукції; екологічні вимоги.

Окрім цього на організаційно-економічні відносини впливають чинники, які виділяють відповідно до видів ефективності: технологічні, економічні, соціальні, організаційні. Серед

чинників, що впливають на виробництво продукції молочної скотарства виділяють технологічні, до яких належать, наприклад, способи утримання та годівлі тварин, відтворення стада, кваліфікований персонал, ветеринарне обслуговування, інноваційне обладнання та устаткування, технології, спеціально обладнані виробничі приміщення. Найбільший вплив на економічну ефективність виробництва молока мають технологічні чинники, у зв'язку із цим повніше ефективність молочної скотарства характеризує співвідношення затрат та результатів на використання худоби.

Водночас, ефективність переробки молока на переробних підприємствах визначають чинники, які враховують особливості виробництва молочної продукції. Економічні чинники, які впливають на ефективність, є частиною економічних відносин та визначають величину таких показників як: виробнича і повна собівартість, рентабельність продажів і затрат, тарифи і ціни, податки, вартість кредитів, бюджетні асигнування, заробітна плата, страхові внески і виплати та ін.

Соціальні чинники, що впливають на ефективність, зумовлюють соціальний розвиток галузі – демографія, рівень матеріального добробуту, кадрове забезпечення соціальної сфери, рівень та умови праці.

Фактори організаційної підсистеми відображають кадровий склад підприємства, систему матеріально-технічного забезпечення на кожному рівні ланцюга поставок молока і молочної продукції та систему організації збуту молочної продукції.

Ефективність виробництва – це економічна категорія, що характеризує одну із основних сторін виробництва – результативність. На основі цього сутність ефективності полягає не стільки в ефекті, як результаті яких-небудь дій або виробництва, але і в тому, наскільки цей ефект є виправданим. Очевидно, що з метою підвищення ефективності ланцюга поставок молока та молокопродукції доцільно наростити обсяги виробництва та переробки молока, а також встановити взаємовигідні відносини між його учасниками (суб'єктами різних галузей), які пов'язані єдиним виробничим циклом (табл. 1).

Наведені розрахунки таблиці 1 свідчать, що найбільша частка витрат за виробництва молока 2,5 % жирності була у сільськогосподарських товаровиробників – 36,8 %, молока Преміале 2,5 % жирністю – 35,8 %, кефіру 2,5 % жирністю – 40,6 %. Частка молокопереробного підприємства у витратах коливалася від 31,9 % (по молоку ТМ Біла лінія 2,5 % жирністю) до

Таблиця 1 – Розподіл витрат і доходу за виробництва, переробки і реалізації молока і молочної продукції ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», 2019 р.

Показник	Молоко 2,5 % жир. (бренд Біла лінія)		Молоко 2,5 % жир. (бренд Premiale)		Кефір 2,5 % жир. (бренд Біла лінія)	
	сума, грн	частка, %	сума, грн	частка, %	сума, грн	частка, %
Собівартість 1 т молока	7472	х	7472	х	7472	х
Закупівельна ціна 1 т молока	8470,1	х	8470,1	х	8470,1	х
Вартість переробки з урахуванням сировини	13890,9	х	14812,1	х	14102,1	х
Відпускна ціна 1 т	15404,7	х	17601,2	х	16065,1	х
Витрати в торгівлі	6370,1	х	7076,5	х	5311,5	х
Роздрібна ціна 1 т	26012,1	х	30663,1	х	29168,1	х
Витрати –	20321	100,0	20890,5	100,0	18415,5	100,0
у т. ч.: виробництва	7472	36,8	7472	35,8	7472	40,6
переробки	6478,9	31,9	6342	30,4	5632	30,6
торгівлі	6370,1	31,3	7076,5	33,9	5311,5	28,8
Прибуток (+), збиток (-) –	6809,2	100,0	9832,6	100,0	10812,6	100,0
у т. ч.: виробництва	1058,1	15,5	1058,1	10,8	1058,1	9,8
переробки	1513,8	22,2	2789,1	28,4	1963	18,2
торгівлі	4237,3	62,2	5985,4	60,9	7791,5	72,1

Джерело: розраховано за даними досліджуваного підприємства.

30,4 % (молоко ТМ Premiale 2,5 % жирністю). Водночас, сфера торгівлі за майже рівної із сільськогосподарськими підприємствами та переробними частки витрат у загальній їх сумі має найвищу частку доходу.

Аналіз структури доходів дав змогу встановити, що найнижчою є частка сільськогосподарських підприємств (відповідно 15,5; 10,8 і 9,8 %), а найвищою – торгівлі. Зазначимо, що незважаючи на підвищення закупівельної ціни на молоко-сировину у 2019 р. порівняно із 2018 р., все одно спостерігається незначне зниження частки доходу сільськогосподарських товаровиробників і зниження частки доходу молокопереробних підприємств у загальній сумі доходу за всіма видами молочних продуктів даного підприємства. Наведені розрахунки доводять про необхідність забезпечення еквівалентності обміну між учасниками молокопродуктового ланцюга поставок.

Економічну ефективність на рівні досліджуваного ланцюга поставок виробництва молока характеризує наступна система показників: надій молока на одну середньорічну корову, вихід телят на 100 корів, витрати кормів на 1 ц молока, прями затрати праці на 1 ц молока (трудомісткість), повна собівартість одиниці продукції, прибуток від реалізації молока та рівень рентабельності затрат [15]. Вважаємо, що одним із найважливіших натуральних показників ефективності галузі молочного скотарства є продуктивність корів, від якого залежать величини та напрями зміни інших показників економічної ефективності. Валовий надій, якісні характеристики молока та економічна

ефективність залежать від наступних чинників: збалансована годівля, способи утримання, породні та індивідуально-спадкові особливості корів, генетичний потенціал, кількісний та якісний склад стада великої рогатої худоби.

Ми поділяємо думку науковців, що із усіх аспектів інтеграційного процесу в молочній галузі, до яких відносять технологічний, економічний, біологічний, організаційно-управлінський, найбільш доцільним є комплексний, який дозволяє виявити вплив усіх чинників на кінцеві результати виробництва [16]. Очевидно, що всі процеси, пов'язані із виробництвом, переробкою молока, зберіганням, транспортуванням молочної продукції, утворюють єдиний технологічний ланцюг, повинні плануватися в комплексі та здійснюватися розробки заходів щодо удосконалення організаційно-економічних відносин в молочній галузі, що буде сприяти узгодженню економічних відносин учасників ланцюга поставок та досягненню еквівалентності обміну [17]. Отже, кожний цілеспрямований процес розвитку виробництва та переробки молока вимагає планування, передбачення та прогнозування наслідків. Так, необхідність планування зумовлена процесом економічного розвитку молокопродуктового ланцюга та його основною ціллю – підвищенням ефективності виробництва усіх його учасників, який включає в себе наступні аспекти господарської діяльності: вкладення інвестицій, спроможних вирішити основні проблеми розвитку молочної галузі, у т.ч. молочногоскотарства; поглиблення інтеграції та кооперації виробництва кінцевої продукції;

забезпечення розвитку галузевих зв'язків в молочній галузі, які сприяють відновленню еквівалентності міжгалузевого обміну; розробка організаційно-господарського механізму, який забезпечує рівні умови для товаровиробників, переробників та торгових організацій; реалізація в розвитку даного ланцюга поставок принципів сталого розвитку, що сприятиме збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку.

Основною проблемою розвитку молочної галузі є формування спеціалізованих зон для виробництва молока-сировини. Це першочергова умова забезпечення підприємств молочної галузі різних організаційно-правових форм молоком-сировиною та збалансованого розвитку всіх сфер за виробництва та переробки молока. На нашу думку, ці проблеми необхідно вирішувати на основі інноваційно-інвестиційного розвитку основної ланки молочної галузі – молочного скотарства, у якому невірним рішенням є незбалансована годівля худоби, низька організація відтворення стада, зношеність техніки, обладнання та ін.

Одним із напрямів розвитку молочного скотарства є організація інтенсивного кормовиробництва, підвищення якості кормів, які забезпечують повноцінну годівлю тварин та одержання запланованого рівня продуктивності. Слабка кормова база не дозволяє підвищити генетичний потенціал багатьох порід великої рогатої худоби. З метою одержання продуктивності тварин, близької до генетичного потенціалу, корми мають відповідати трьом основним вимогам: якість (збалансованість за всіма поживними елементами); кількість (згідно з науково обґрунтованою нормою для кожної тварини із урахуванням її продуктивності); засвоюваність (перетравлення) близька до стовідсоткової.

Галузь кормовиробництва, як учасника ланцюга поставок молока та молочної продукції, у нинішніх умовах має орієнтуватися на більш значний рівень продуктивності худоби, більш високий рівень рентабельності, ресурсо- та енергозбереження. Сільськогосподарським товаровиробникам необхідно виробляти або закуповувати корми високої якості, оскільки збалансований раціон годівлі сприятиме підвищенню продуктивності корів, а, відповідно, й валових надоїв. Створення кормової бази для тваринництва пов'язано із розширенням виробництва кормових культур, зернобобових та бобових культур, однорічних та багаторічних трав, зі зміною структури сівозмін, раціональним використанням природних кормових угідь, створенням високопродуктивних

сінокосів та пасовищ, із вирішенням питань заготівлі, зберігання та використання кормів тощо [18].

Отже, узагальнюючи перелічені позиції, вважаємо, що відносно молокопродуктового ланцюга поставок інноваційне оновлення це процес циклічної діяльності, спрямованих на виробництво висококонкурентних молочних продуктів харчування нового покоління, які сприяють збільшенню товарообороту з метою одержання вищої величини прибутку учасників ланцюга та задовольняють попит споживачів із різним рівнем доходу.

Висновки. Отже, молокопродуктовий ланцюг поставок орієнтується на забезпечення продовольчої безпеки та підвищення рівня виробництва і переробки молока та характеризується наступним: складна динамічна система, яка об'єднує трудові, виробничі, технологічні, техніко-технологічні та інші ресурси для досягнення поставлених цілей; складна структура, що складається із численних елементів (ланок) та відносин між ними; відкрита система, яка функціонує у рамках внутрішнього та зовнішнього середовища, де відбувається взаємний обмін матеріальними ресурсами, знаннями, досвідом, інформацією та ін.; визначається критеріями ефективності його функціонування; взаємодіє із різними галузями економіки, торгівлі, а також контрагентами.

Організаційно-економічні відносини щодо забезпечення продовольчої безпеки в сфері виробництва та переробки молока базуються на розвитку інтеграції, заінтересованості суб'єктів господарювання у своїй діяльності, підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції, удосконалення технологічної бази, збалансованості економічного, екологічного та соціального розвитку, запровадження інновацій, додержання екологічних норм та ін.

Основними аспектами функціонування та подальшого розвитку організаційно-економічних відносин в молокопродуктовому ланцюзі поставок з метою забезпечення продовольчої безпеки є: узгодження інтересів учасників на всіх стадіях технологічного ланцюга; забезпечення еквівалентності обміну між учасниками ланцюга; посилення державної підтримки товаровиробників молочного скотарства; формування спеціалізованих зон виробництва молока; справедливий розподіл доходів між учасниками технологічного ланцюга; формування конкурентоспроможної кормової бази з метою забезпечення потреб молочного скотарства якісними кормами; поглиблення інтеграційних процесів та кооперації; ефективне управління збутом готової продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Божидарник Т.В. Молокопродуктовий підкомплекс як важливий фактор забезпечення продовольчої безпеки країни. *Агросвіт*. 2010. № 18, С. 32–35. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2010/8.pdf.
2. Слюсар М.В., Ковальчук І.В. Молочне скотарство як сектор економіки України. *Біологія тварин. Наук.-теор. журн.* Львів, 2019. Т. 21, № 3. С. 150–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bitv_2019_21_3_72.
3. Варченко О.О. Теоретичні аспекти функціонування агропродовольчих ланцюгів та особливостей їх розвитку в Україні. *Економіка та управління АПК: зб. наук. праць*. Біла Церква: БНАУ, 2019. Вип. 1 (148). С. 6–20. DOI: 10.33245/2310-9262-2019-148-1-6-20.
4. Varchemko O.M., Krysanow D.F., Shust O.A. Innovations of agro-food chains. *Agricultural science and practice*. 2017. № 3. Р. 73–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asp_2017_3_11
5. Крисанов Д.Ф., Варченко О.М. Агропродовольчі ланцюги: ключові проблеми створення та розбудови. *Економіка і прогнозування*. Наук. журн. Київ, 2017. № 1. С. 72–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_1_7
6. Кондратюк О.І. Умови адаптаційного розвитку підприємств молочної промисловості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч 2. С. 56–61. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/13.pdf
7. Федулова І. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. *Товари і ринки*. 2018. № 1. С. 15–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2018_1_4
8. Панкратова Л.Л. Структурні особливості формування ціни на молоко в продовольчому ланцюгу. *Економіка і прогнозування*. 2013. № 3. С. 116–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2013_3_10
9. Крисанов Д.Ф. Оптимізація інтеграційних зв'язків між підприємствами сільського господарства і переробно-харчових галузей в умовах посилення впливу євроінтеграційних процесів. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки*. 2016. № 11. С. 137–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2016_11_20
10. Supply Chain Strategy in Modernization of State Support Instruments for Small Farms in Ukraine / O.M. Varchenko et al. *International Journal of Supply Chain Management*. 2020. Vol. 9, No. 1. P. 536–543. URL: <http://repository.vsu.org/card.php?lang=en&id=23924>
11. Митрофанова А.С. Роль організаційно-економічних відносин у взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. *Бізнес Інформ = Business Inform*. 2014. № 8 (439). С. 157–162. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/37841>
12. Сільськогосподарська кооперація: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в вітчизняну практику: кол. монографія / А.С. Даниленко та ін. Біла Церква, 2011. 260 с.
13. Іванова Л.С. Кластеризація як напрям розвитку молокопереробних підприємств регіону. *Вісник аграрної економіки*. 2011. № 5. С. 80–82. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2954/1/klasteryzaciya.pdf>.
14. Іванова Л.С., Микитюк Д.М. Напрями удосконалення державного регулювання ринку молока і молочної продукції на основі використання зарубіжного досвіду. *Агросвіт*. 2017. № 23. С. 32–38. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2017/6.pdf
15. Радько В.І., Свиноус І.В. Методичні підходи до визначення ефективності інтенсифікації молочного скотарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 53–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_23_12.
16. Крисанов Д.Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія. Київ, 2016. 368 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/275.pdf> ISBN 978-966-02-8069-4
17. Безсмертна О.В., Тарасюк Н.М. Інтеграційний підхід до управління ефективністю економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК. *Збірник наукових праць БНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 2. С. 2–8. URL: <http://econjournal.vsuau.org/files/pdfa/1562.pdf>.
18. Лаврук В.В. Кормовиробництво як складник механізму економічної модернізації тваринництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 14(1). С. 178–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%281%29_38.

REFERENCES

1. Bozhydarnik, T.V. (2010). Molokoproduktovyj pidkompleks jak vazhlyvyj faktor zabezpechennja prodovol'choj' bezpekykrai'ny. [Dairy subcomplex as an important factor in ensuring food security of the country]. *Agrosvit*. No 18, pp. 32–35. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2010/8.pdf
2. Sljusar, M.V., Koval'chuk, I.V. (2019). Molochne skotarstvo jak sektor ekonomiky Ukrai'ny. [Dairy farming as a sector of the Ukrainian economy]. *Biologija tvaryn*. [Animal biology]. *Nauk.-teor. zhurn. Lviv Vol. 21, No 3*, pp. 150–151. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bitv_2019_21_3_72.
3. Varchenko, O.O. (2019). Teoretychni aspekty funkcionuvannja agroprodovol'chych lancjugiv ta osoblyvostej i'h rozvytku v Ukrai'ni. *Ekonomika ta upravlinnja APK: zb. nauk. prac'*. [Theoretical aspects of agro-food chains functioning and peculiarities of their development in Ukraine. *Economics and management of agro-industrial complex: coll. Science. wash*]. *Bila Cerkva: BNAU. Iss.1 (148)*, pp. 6–20. Doi: 10.33245/2310-9262-2019-148-1-6-20.
4. Varchemko, O.M., Krysanow, D.F., Shust, O.A. (2017). Innovations of agro-food chains. *Agricultural science and practice*. No 3, pp. 73–83. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asp_2017_3_11.
5. Krysanov, D.F., Varchenko, O.M. (2017). Agroprodovol'chi lancjygy: ključovi problemy stvorennja ta rozbudovy. [Agro-food chains: key problems of creation and developmen]. *Ekonomika i prognozuvannja. Nauk. zhurn. Kyiv*. No 1, pp. 72-91. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_1_7.
6. Kondratjuk, O.I. (2018). Umovy adaptacijnogo rozvytku pidpryjemstv molochnoi' promyslovosti. *Naukovyj visnyk Uzhgorod'skogo nacional'nogo universytetu*. [Conditions of adaptive development of dairy industry enterprises. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*]. *Iss. 20. Part 2*, pp. 56–61. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/13.pdf.

7. Fedulova, I. (2018). Rynok molochnoi' produkci' Ukraïny: mozlyvosti ta zagrozy. Tovary i rynky. [Dairy market of Ukraine: opportunities and threats. Goods and markets]. No 1, pp. 15–28. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2018_1_4

8. Pankratova, L.L. (2013). Strukturni osoblyvosti formuvannja ciny na moloko v prodovol'chomu lancjugu. Ekonomika i prognozuvannja. [Structural features of milk price formation in the food chain. Economics and forecasting]. No 3, pp. 116–123. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2013_3_10

9. Krysanov, D.F. (2016). Optyimizacija integracijnyh zv'jazkiv mizh pidprijemstvamy sil's'kogo gospodarstva i pererobno-harchovyh galuzej v umovah posylennja vplyvu jevointegracijnyh procesiv. [Optimization of integration ties between agricultural enterprises and processing and food industries in the conditions of strengthening the influence of European integration processes]. Visnyk Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Ogijenka. Ekonomichni nauky. [Bulletin of Kamyranets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Economic sciences]. No 11, pp. 137–151. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2016_11_20

10. Supply Chain Strategy in Modernization of State Support Instruments for Small Farms in Ukraine / O.M. Varchenko and at. International Journal of Supply Chain Management. 2020. Vol. 9, No. 1, pp. 536–543. Available at: <http://repository.vsaau.org/card.php?lang=en&id=23924>

11. Mytrofanova, A.S. (2014). Rol' organizacijno-ekonomichnyh vidnosyn u vzajemodii' produktyvnyh syl i vyrobnychyh vidnosyn. Biznes Inform = Business Inform. [The role of organizational and economic relations in the interaction of productive forces and production relations. Business Inform = Business Inform]. No 8 (439), pp. 157–162. Available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/37841>

12. Sil's'kogospodars'ka kooperacija: zarubizhnyj dosvid ta perspektyvy vprovadzhennja u vitchezynjanu praktyku: kol. monografija [Agricultural cooperation: foreign experience and prospects for implementation in domestic practice: col. monograph] / A.S. Danylenko ta in. Bila Cerkva, 2011. 260 p.

13. Ivanova, L.S. (2011). Klasteryzacija jak naprjam rozvytku molokopererobnyh pidprijemstv regionu. Visnyk agrarnoi' ekonomiky. [Clustering as a direction of development of dairy enterprises in the region. Bulletin of Agrarian Economics]. No 5, pp. 80–82. Available at: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2954/1/klasteryzaciya.pdf>

14. Ivanova, L.S., Mykytjuk, D.M. (2017). Naprjamjadoskonalennja derzhavnogo reguljuvannja rynku moloka i molochnoi' produkci' na osnovi vykorystannja zarubizhnogo dosvidu. Agrosvit. [Directionsimprovement of state regulation of the market of milk and dairy products based on the use of foreign experience. Agrosvit]. No 23, pp. 32–38. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2017/6.pdf

15. Rad'ko, V.I., Svnous, I.V. (2015). Metodychni pidhody do vyznachennja efektyvnosti intensyfikacii' molochnogo skotarstva. Investyicii': praktyka ta dosvid. [Methodical approaches to determining the effectiveness of intensification of dairy farming. Investments: practice and experience].

No 23, pp. 53–57. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_23_12

16. Krysanov, D.F. (2016). Integracija agroharchovogo sektora Ukraïny v jedynyj normatyvnyj prostir Jevropejs'kogo Sojuzu: monografija. [Integration of the agri-food sector of Ukraine into the single normative space of the European Union: monograph]. Kyi'v. 368 p. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/275.pdf> ISBN 978-966-02-8069-4

17. Bezsmertna, O.V., Tarasjuk, N.M. (2013). Integracijnyj pidhid do upravlinnja efektyvnistju ekonomichnyh vzajemovidnosyn pidprijemstv molokoproduktovogopidkompleksu APK. Zbirnyknaukovyhprac' VNAU. Serija: Ekonomichni nauky. [Integration approach to managing the efficiency of economic relations of enterprises of the dairy subcomplex of agro-industrial complex. Collection of scientific works of VNAU. Economic Sciences Series]. No 2, pp. 2–8. Available at: <http://econjournal.vsaau.org/files/pdf/1562.pdf>

18. Lavruk, V.V. (2017). Kormovyrobnyctvo jak chkladnyk mehanizmu ekonomichnoi' modernizacii' tvarynnyctva. Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svi-tove gospodarstvo. [Feed production as a component of the mechanism of economic modernization of animal husbandry. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy]. Iss. 14(1), pp. 178–182. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%281%29__38

Организационно-экономические отношения в цепи поставок молока и молокопродукции

Паска И.Н., Гринчук И.Ю., Артимонова И.В.

В статье рассмотрены организационно-экономические отношения между участниками цепи поставок молока и молочной продукции. Обобщено, что организационно-экономические отношения это совокупность отношений между участниками молокопродуктовой цепи, которые складываются в процессе производства продукции, ее распределения и реализации потребителям, в результате чего реализуются экономические интересы всех его участников. Систематизированы особенности молокопродуктовой цепи и определены основные принципы, условия их сбалансированного развития, что способствует согласованию экономических интересов всех его участников.

Доказано, что экономический интерес является важной составной частью организационно-экономических отношений в цепи поставок молока и молочной продукции, а его основными элементами являются: цены на сырье и готовую продукцию, затраты на производство, переработку сырья, транспортировку, условия взаиморасчетов, материальная заинтересованность персонала, нормы выполнения договорных обязательств, риски и тому подобное. Обобщено негативные факторы организационно-экономических отношений в молокопродуктовой цепи и их влияние на эффективность каждого его участника. Как инструмент увеличения объемов производства молока-сырья предложено провести оптимизацию сырьевых зон молокоперерабатывающих предприятий, разработки стратегических программ развития отрасли и стимулирования потребительского спроса, а также создание отраслевых кластеров.

Проведенные расчеты по распределению затрат и дохода между участниками цепи поставок молока и молокопродукции доказывают о необходимости обеспечения эквивалентности обмена. С целью повышения эффективности исследуемого предложено нарастить объемы производства и переработки молока, а также установить взаимовыгодные отношения между его участниками, связанных единым производственным циклом. Определены направления инновационно-инвестиционного развития участников молокопродуктовой цепи, особенно звена молочного скотоводства. Освещено, что инновационное обновление деятельности участников цепи это процесс циклической деятельности, ориентированной на производство конкурентоспособной молочной продукции нового поколения, которые будут способствовать увеличению товарооборота с целью получения высшей величины прибыли участников цепи и будет удовлетворять спрос потребителей с разным уровнем дохода.

Ключевые слова: молокопродуктовая цепь, участники цепи, эквивалентность обмена, организационно-экономические отношения.

Organizational and economic relations in the chain supply of milk and dairy products

Pasca I., Grinchuk I., Artimonova I.

The article discusses the organizational and economic relations between the participants in the supply chain of milk and dairy products. Generally, organizational and economic relations are a set of relations between the participants of the dairy products chain, which are formed in the process of production, distribution and sale to consumers, as a result of which the economic interests of all its participants are realized. The peculiarities of dairy products of the chain are systematized and the basic principles, conditions for their

balanced development are determined, contributes to the coordination of the economic interests of all its participants.

It has been proved that economic interest is an important component of organizational and economic relations in the supply chain of milk and dairy products, and its main elements are: prices for raw materials and finished products, costs of production, processing of raw materials, transportation, terms of mutual settlements, material interest of personnel, norms of fulfillment of contractual obligations, risks and the like. Review of the negative factors of organizational and economic relations in the dairy product chain and their impact on the effectiveness of each of its participants. As a tool to increase the production of raw milk, it is proposed to optimize the raw material zones of dairy processing enterprises, develop strategic programs for the development of the industry and stimulate consumer demand, as well as create industry clusters.

The calculations for the distribution of costs and income between participants in the supply chain of milk and milk products prove the need to ensure the equivalence of exchange. In order to improve the efficiency of the researcher, it was proposed to increase the volume of milk production and processing, as well as to establish mutually beneficial relations between its participants, connected by a single production cycle. The directions of innovation and investment development of the participants in the dairy products chain, especially the link of dairy cattle breeding, are highlighted. It is highlighted that the innovative renewal of the activities of the chain participants is a process of cyclical activities focused on the production of competitive dairy products of a new generation, which will contribute to an increase in turnover in order to obtain the highest profit of the chain participants and satisfy the demand of consumers with different income levels.

Key words: dairy products chain, chain participants, exchange equivalence, organizational and economic relations.

Copyright: Паска І.М., Гринчук І.Ю., Артимонова І.В. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Паска І.М.
Гринчук І.Ю.
Артимонова І.В.

ID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-8905>
ID: <https://orcid.org/0000-0003-0297-7432>
ID: <https://orcid.org/0000-0003-1054-1356>